

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Karolína Vacková

Autismus

Olomouc 2015

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iveta Tichá

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně uvedla všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Štěpánově dne 3. 12. 2015

Karolína Vacková

Poděkování:

Děkuji Mgr. et Mgr. Ivetě Tiché za odborné vedení bakalářské práce v přátelské atmosféře.

Obsah

Úvod	5
1. Autismus	7
1. Historický kontext.....	7
2. Pojem autismus a jeho bližší klasifikace	9
3. Příčiny vzniku poruch autistického spektra	13
4. Specifika autistického myšlení	13
5. Specifika komunikace	14
6. Inteligence.....	15
7. Zájmy a rituály.....	16
8. Mezilidské vztahy	18
8.1 Rodina.....	18
8.2 Přátelství	20
8.3 Sexualita a partnerské vztahy	21
9. Specifika vzdělávání	22
10. Specifika zaměstnávání.....	25
2. Nikdo nikde – Donna Williams.....	27
1. Význam předmětů.....	27
2. Emocionalita	28
3. Komunikace	28
4. Mezilidské vztahy.....	29
4.1 Rodina.....	30
4.2 Přátelství	32
4.3 Sexualita a partnerské vztahy	34
5. Vzdělání	36
6. Zaměstnání.....	39
Závěr	41
Použitá literatura	42
Primární literatura:	42
Sekundární literatura:.....	42
Elektronické zdroje:	44
Anotace	46

Úvod

O autismu bylo v minulých letech vydáno velké množství odborných knih, životopisů a autobiografií. I přesto nás autistické chování stále překvapuje a zdá se stejně nepochopitelné jako před všemi těmito publikacemi.

Autobiografická kniha Donny Williams **Nikdo nikde** byla poprvé vydána v r. 1991. Od té doby byla přeložena do řady světových jazyků a s každým dalším čtenářem z řad odborníků i všeobecné veřejnosti měnila náhled na každodenní život jedince s autismem. Sama autorka ji na prvních stránkách charakterizuje takto: *„Toto je příběh dvou bitev – bitvy s cílem udržet se mimo „svět“ a bitvy o zapojení se do něho. Vypráví o bitvách v „mém vlastním světě“ a o bitevních liniích, používaných taktikách a o ztrátách v mé soukromé válce proti všem ostatním. Toto je můj pokus o příměří, a to podle mých podmínek.“*¹

Téma této bakalářské práce jsem zvolila z toho důvodu, že téma autismu mě již od dětství zvláštním způsobem fascinovalo a výše jmenované dílo Donny Williams se stalo jedním z prvních, které jsem si koupila, neboť bývá často citováno v literatuře zabývající se poruchami autistického spektra. Pokaždé, když si ho pročítám, v něm nalézám něco nového.

Tato bakalářská práce je rozdělena do dvou velkých částí. Ta první je věnována problematice autismu ze všeobecného hlediska. Autismus si proto nejdříve zařadíme do historického kontextu a poté se na něj zaměříme z hlediska etiologie, klasifikace a jeho základních projevů v rámci myšlení, komunikace, mezilidských vztahů, vzdělání a zaměstnání. Druhá část se zaměřuje již na životní cestu Donny Williams a úskalí, které jí tato diagnóza přinášela.

V této práci jsme z pochopitelných důvodů z velké části vycházeli z publikace **Nikdo nikde** a autorčiných vlastních komentářů. V rámci sekundární literatury pak pro mě byla velkým přínosem díla odborníků jako Kateřina Thorová, Michal Hrdlička, Tony Atwood a další. Ačkoli mě mrzí, že jsem ne vždy sehnala ty publikace, jež jsem si představovala a v případě zahraničních zdrojů využívala svých neprofesionálních překladatelských schopností.

¹ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 8. ISBN 978-80-7367-600-1.

Cílem této bakalářské práce je snaha přiblížit toto jedinečné dílo Donny Williams lidem a poukázat na jednotlivé autistické prvky v autorčině životě v jednotném kontextu. A zároveň poukázat na skutečnost, že ani život s komplikovanou poruchou nemusí postrádat smysl. Cesta k němu se jen skládá s více překážek. Stačí jen chtít.

1. Autismus

Jak jsem již předslala v úvodu, tato část bakalářské práce se zaměřuje na autismus ze všeobecného hlediska. Na následujících stránkách se dozvíte něco o historickém kontextu, pojmu autismus a jeho klasifikaci a příčinách. Dále se tato část zaměřuje na specifika autistického myšlení, komunikace, inteligence, důležitost rituálů a zájmů. Dotkneme se otázky sociálních vztahů, vzdělávání a nakonec zaměstnávání.

1. Historický kontext

Za první práci, která se zabývala pervazivními vývojovými poruchami, se považuje práce vídeňského pedagoga Hellera ze začátku 20. století. Autor se v ní zmiňuje o dětech s tzv. infantilní demencí, dnes označovanou jako Jiná desintegrační porucha v dětství.²

Termín autismus ale poprvé použil psychiatr Eugen Bleuler v r. 1911 při popisování pacienta se schizofrenií, v jehož chování se často objevovala uzavřenost do vlastního světa.³

Blíže se problematikou autismu v r. 1943 zabýval americký psychiatr Leo Kanner. V rámci svého výzkumu pozoroval a následně popsal 11 dětí, u nichž se projevovaly problémy v sociální interakci, s adaptací na změny. Na druhou stranu disponovali dobrou pamětí a zvýšenou citlivostí na podměty (hlavně zvukové formy). Dále se u nich objevoval odpor a alergie k potravinám, intelektuální potenciál, echolálie, tendence opakovat slova a neschopnost spontánnosti.⁴ „Tyto děti přišly na svět s neschopností navázat citový kontakt, stejně jako jiné děti přicházejí na svět s intelektovým nebo fyzickým deficitem,“⁵ popisuje Kanner. „Více než o lidi se zajímají o věci. Nereagují na volání jménem a nerušeně pokračují ve své činnosti. Vyhybají se očnímu kontaktu a nikdy se nedívají do obličeje. Konverzace, která probíhá v okolí dítěte, je nevyrušuje. Pokud osoba chce na sebe upoutat pozornost, musí zašlápnout nebo sebrat objekt, se kterým si dítě hraje. Objeví

² HRDLIČKA, Michal a KOMÁREK, Vladimír. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

³ THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 453 s. ISBN 80-7367-091-7.

⁴ MANDAL, Ananya. *Autism History*. In: News – Medical. [online]. 14.1.2014 [cit.10.7.2014]. Dostupné z: <http://www.news-medical.net/health/Autism-History.aspx>

⁵ KANNER, Leo. In: THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 36. ISBN 80-7367-091-7.

se vztek, ale ne na osobu, která to udělala, nýbrž na konkrétní chodidlo nebo ruku. Na osobu se nepodívají, nepromluví.“⁶

V r. 1944 publikoval Hans Asperger kazuistiky čtyř podobných pacientů v práci pod názvem *Autističtí psychopati v dětství*, jejíž součástí byla i moderní generická etiologie poruchy, třebaže nepodložená žádnými empirickými daty.

Asperger i Kanner uveřejnily své práce přibližně ve stejnou dobu, aniž by o sobě a svých výzkumech navzájem tušili. Tento fakt po dlouhá léta nezměnil ani konec druhé světové války.

Výzkum autismu v následujících desetiletích však přinesl i řadu omylů a zavádějících tvrzení. Díky Benderové byl např. dětský autismus kontinuálně spojován se schizofrenií dospělých.⁷ Bruno Bettelheim zase došel k názoru, že důvodem autismu úzce souvisí s nedostatečným vyjadřováním emocí dětem ze strany rodičů, dle hypotézy hlavně matek. Snažil se je proto od sebe rozdělit. Nesouhlas s tímto názorem vyjádřil Bernard Rimland, nejen psycholog, ale také otec autistického dítěte.

Třebaže se v 70. letech mluvilo o problematice autismu již více než dříve, přetrvávající všeobecná neznalost zapříčiňovala, že rodiče zaměňovali tuto poruchu s mentální retardací a psychózou. V 80. letech však získaly na síle výsledky nových výzkumů označující za příčiny autismu neurologické poruchy a další genetická onemocnění. Významným objevem Lorny Wingové a Christophera Gillberga se r. 1980 stala triáda postižených oblastí vývoje u osob s poruchami autistického spektra, a to narušení vzájemného kontaktu, komunikace a omezená představivost. K této trojici byl r. 1990 přidán faktor omezeného plánování.

Ole Ivar Lovaas dosáhl omezeného úspěchu se svou experimentální analýzou chování. Při své práci se zaměřoval na děti do 5 let věku, jejichž léčbu zvýšil na 40 hodin týdně s využitím rodinného prostředí.⁸

Do r. 1968 se autismus v Diagnostickém a statickém manuálu (dále DSM) řadil mezi dětské psychózy, podobně jako v Mezinárodní klasifikaci (dále MKN). První definici autismu vytvořila Americká autistická společnost a r. 1980 ji Americká psychiatrická asociace zahrnula do DSM–III pod zastřešujícím pojmem pervazivní vývojová porucha.

⁶ KANNER, Leo. In: THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 36. ISBN 80-7367-091-7.

⁷ HRDLIČKA, Michal a KOMÁREK, Vladimír. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

⁸ MANDAL, Ananya. *Autism History*. In: News – Medical. [online]. 14.1.2014 [cit.10.7.2014]. Dostupné z: <http://www.news-medical.net/health/Autism-History.aspx>

V současnosti se využívá diagnostických systémů Světové zdravotnické organizace MKN-10 a v USA také systémů Americké psychiatrické asociace DSM-IV.

V rámci laické a odborné veřejnosti se nejčastěji setkáváme s termíny pervazivní vývojové poruchy, autismus a poruchy autistického spektra, který je např. v České republice v dnešní době preferován.⁹

2. Pojem autismus a jeho bližší klasifikace

Slovo autismus pochází z řeckého slova **autos**, což v překladu znamená **sám**. Autismus je řazen mezi nejzávažnější poruchy dětského mentálního vývoje. Bylo provedeno nespočet výzkumů týkající se podstaty této vývojové poruchy, ale stanovit přesnou definici o autismu je nemožné, neboť neexistuje přesné a jasně dané vysvětlení významu tohoto slova. Autismus je poruchou, jejíž příčinu se prozatím nepodařilo odhalit. Odborníci, kteří se zabývají touto poruchou, se však shodují, že se jedná o diagnózu s celoživotním postižením.

Fungování dítěte a později dospělého člověka je v mnoha ohledech ovlivněno poruchami autistického spektra. Vážně narušené, i když v různé míře, jsou komunikační a sociální dovednosti. S tím vším také souvisí výrazně odlišné chování, které přináší v životě spoustu komplikací například ve vzdělávání, v kontaktu s rodinou i vrstevníky a také při osobnostním zrání člověka.

Autismus se nedá léčit, ale pomocí léků lze předcházet projevům problémového chování autistů (agresivita, nepozornost, poruchy spánku, deprese, úzkost, apod.)

I když žije dítě život zmateným a narušeným chováním, vypadá většina autistických dětí naprosto normálně. Autistické děti jsou málokdy schopny vést vlastní samostatný život. Ale díky vhodně zvolené intervenci a specifickým postupům se může handicap zmírnit a také v kombinaci s oddanou péčí rodiče a s podáváním léků se mohou vyhlídky na budoucnost dítěte zlepšit. Důležité je také samozřejmě zajištění strukturovaného a předvídatelného prostředí, které umožní dítěti porozumět světu kolem sebe (orientace v okolí, čase, prostoru a vztazích).

⁹ ADAMUS, Petr. *Edukace žáků s poruchou autistického spektra v kontextu rozvoje klíčových kompetencí*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. 182 s. ISBN 978-80-7464-661-4.

Dětský autismus tvoří hlavní jádro poruch autistického spektra. Poruchy autistického spektra terminologicky odpovídají tzv. pervazivním vývojovým poruchám. Slovo „pervazivní“ znamená všepřonikající a vyjadřuje fakt, že vývoj dítěte je narušen do hloubky v mnoha směrech.¹⁰ Postižení proniká všemi oblastmi dětského psychického vývoje a projevuje se již od raného dětství.

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) mezi pervazivní vývojové poruchy patří:

- . F84,0 Dětský autismus,
- . F84,1 Atypický autismus
- . F84,2 Rettův syndrom
- . F84,3 Jiná desintegrační porucha v dětství,
- . F84,4 Hyperaktivní porucha s mentální retardací a stereotypními pohyby,
- . F84,5 Aspergerův syndrom,
- . F84,8 Jiné pervazivní vývojové poruchy,
- . F84,9 Pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná.

Dětský autismus

Z historického pohledu tvoří dětský autismus jádro poruch autistického spektra a je jednou z nejlépe prostudovaných poruch. Stupeň závažnosti poruchy bývá různý, od mírné formy, až po těžkou.¹¹ Liší se v množství daných symptomů.

Dětský autismus jako syndrom můžeme diagnostikovat v každé věkové skupině. Výskyt dětského autismu se projevuje častěji u chlapců než u dívek, a to v poměru 4–5:1.¹²

Narušený vývoj se projeví již před třetím rokem života dítěte. V tomto vývoji se opakují stereotypní způsoby chování, zájmy a aktivity jsou omezené. Dítě s tímto syndromem nesnáší změny, je silně narušena kvalita komunikace, chybí přátelské emoční reakce, neprojevuje zájem o děti ani dospělé v okolí a bývá extrémně uzavřené do sebe.

Abychom mohli dítěti diagnostikovat tento druh autismu, musí se projevit typické symptomy v každé části diagnostické triády.

¹⁰ THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 453 s. ISBN 80-7367-091-7.

¹¹ Tamtéž.

¹² HRDLIČKA, Michal, ed. a KOMÁREK, Vladimír, ed. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 2., dopl. vyd. Praha: Portál, 2014. 211 s. ISBN 978-80-262-0686-6.

Atypický autismus

Děti s atypickým autismem mají méně narušeny některé oblasti vývoje. Úroveň sociálních a komunikačních dovedností je mnohem lepší, než u dětí s klasickým autismem. Nemusí se objevit stereotypní zájmy. Symptomy a první příznaky atypického autismu se objevují po 3. roce života dítěte a jsou stejné jako u klasického autismu.

Při diagnostice není narušena jedna oblast triády (oblast představivosti, oblast komunikace, sociální chování. Stanovená diagnóza závisí na zkušenostech diagnostika.

Rettův syndrom

Poprvé byl tento syndrom popsán v roce 1965 rakouským dětským neurologem Andreasem Rettem. Příčina Rettova syndromu je genetická a je doprovázena těžkým neurologickým postižením, které má pervazivní (všepronikající) charakter. Toto onemocnění má dopad na somatické, motorické a psychické funkce.

Rettův syndrom je popisovaný zejména u dívek. Teprve nedávno byla rozpoznána genetická příčina syndromu. Byl lokalizován gen, odpovídající za vznik poruchy na distálním dlouhém raménku X chromozomu.¹³ U dětí s tímto onemocněním je typický normální nebo téměř normální časový vývoj. Tento vývoj doprovází částečná nebo úplná ztráta nabytých verbálních a manuálních dovedností, zpomaluje se růst hlavy.

Rettův syndrom prochází čtyřmi stadii vývoje:

1. Stadium časně stagnace – 6. měsíc – 1,5 roku věku dítěte
2. Rychlá vývojová regrese – mezi 1. a 2. rokem věku dítěte
3. Pseudostacionární stadium – ve 3 – 4 letech věku dítěte
4. Stadium pozdní motorické degenerace – školní věk, časná adolescence

V České republice se ročně narodí 5 – 6 dívek s Rettovým syndromem.

Jiná dezintegrační porucha v dětství

Dětskou dezintegrační poruchu (Hellerův syndrom) poprvé popsal v roce 1908 speciální pedagog Theodore Heller. Je charakterizována normálním vývojem dítěte, který trvá nejméně dva roky a posléze, nejčastěji kolem třetího až čtvrtého roku dítěte dochází k náhlému nebo postupnému regresu již získaných dovedností.

¹³ HRDLIČKA, Michal a KOMÁREK, Vladimír. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

Je považována za nejproblémovější poruchu autistického spektra díky náhlému výskytu po běžném vývoji dítěte.¹⁴ Mezi pozorované projevy můžeme zařadit záchvaty vzteku, emoční labilitu, agresivitu, úzkostnost, dráždivost a další.

Příčina vzniku této poruchy není známa a je relativně vzácná.

Hyperaktivní porucha s mentální retardací a stereotypními pohyby

Jedná se o neurčitě popsanou poruchu, která spojuje děti, které trpí hyperaktivním syndromem, poruchou pozornosti, stereotypními pohyby, sebepoškozováním a mentální retardací s IQ nižším než 50. V období dospívání (adolescence) bývá hyperaktivita nahrazena hypoaktivitou.

Aspergerův syndrom

Porucha je pojmenována podle rakouského psychiatra Hanse Aspergera. Asperger si u svých pacientů všímal různých problémů – motorická neobratnost, zvláštnosti v řeči, omezených zájmů, problémů v sociálním kontaktu a domníval se, že se jedná o poruchu osobnosti, kterou nazval **autistická psychopatie**. Tento název byl v roce 1981 označen pod novým termínem **Aspergerův syndrom**. O jeho prosazení do praxe se zasloužila britská lékařka Lorna Wingová.

Aspergerův syndrom je charakterizován stejným typem příznaků jako autismus, ale liší se tím, že se nevyskytuje celkové zpoždění.

Děti s Aspergerovým syndromem obtížně chápou pravidla společenského chování, nedokážou se orientovat podle neverbálních signálů (výrazy tváře) a velmi obtížně navazují přátelství. Chybí jim empatie, působí egoisticky, snadno podléhají stresu a mají omezenou schopnost vyjadřovat své pocity.

V praxi od sebe odlišujeme dva druhy osobností:

1. Jedinci s tzv. **funkčním autismem** – děti se lépe adaptují, lépe komunikují a mají vytvořenou řeč,
2. Jedinci s tzv. **nízkofunkčním autismem** – děti špatně navazují kontakty, nemluví a často se přidruží i mentální retardace

¹⁴ THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 453 s. ISBN 80-7367-091-7.

Jiné pervazivní vývojové poruchy

Tyto poruchy nemají přesně definovaná diagnostická kritéria. Děti, které doprovází pervazivní poruchy bývají velmi náročné na péči a potřebují efektivní a speciální pomoc. Z pedagogického hlediska je doporučena stejná metodika jako u dětí s poruchou autistického spektra.

Pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná

Jedná se o přechodnou kategorii vývojových poruch. V raném a předškolním věku je nutné dítě průběžně diagnosticky sledovat a případnou poruchu specifikovat v pozdějším věku.¹⁵

3. Příčiny vzniku poruch autistického spektra

Hlavní příčiny vzniku poruch autistického spektra nejsou dány a prozatím se je nepodařilo odhalit. Doposud se také nenašel gen, který by byl odpovědný za vznik autismu.

Předpokládá se, že určitou roli zde hrají genetické faktory, různá virová a infekční onemocnění (zarděnky v těhotenství matky, nedostatek kyslíku při narození, encefalitida, komplikované dětské nemoci – černý kašel, příušnice).

Dalším faktorem by mohly být metabolické poruchy (neschopnost organismu dostatečně zpracovat některé běžné složky potravy) a chemické procesy v mozku. Moderní teorie nám tvrdí, že autismus vzniká až při kombinaci těchto faktorů.

Autismus tedy především považujeme za syndrom neurobiologického původu související s genetickou podmíněností každého individua.¹⁶

4. Specifika autistického myšlení

V odborné literatuře se často setkáváme s přirovnáním autistického myšlení k počítačové logice. Mysl jedinců s poruchou autistického spektra se totiž vyznačuje tím, že postrádá schopnost tzv. centrální koherence. Díky tomu jsou jedinci s touto poruchou

¹⁵ THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 453 s. ISBN 80-7367-091-7.

¹⁶ MICHALOVÁ, Zdeňka. *Sociální dovednosti u žáků s poruchami autistického spektra se zaměřením na ovlivňování chování*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. 93 s. ISBN 978-80-7372-745-1.

každodenně vystavování problémům, které vycházejí z neporozumění okolnímu světu jako celku, složeného z několika sjednocených jednotek. Namísto toho ho vnímají prostřednictvím detailů jako izolovaných jednotek, přičemž každému z nich přiřkládají stejnou důležitost. Omezuje se tak jejich představivost a flexibilita, což sebou přináší výrazné komplikace v komunikaci, navazování sociálních vztahů, chápání lidského chování a řešení nových situací.¹⁷

5. Specifika komunikace

Komunikace neboli dorozumívání má nezastupitelné místo v životě člověka. V knihách existuje řada definic, ovšem ke kontextu této práce považuji za nejvýstižnější, že je „výměnou významů mezi lidmi použitím běžného systému symbolů“¹⁸ a „prostředkem pro vytváření a ovlivňování vztahů.“¹⁹

Jelikož autisté vnímají svět odlišně než ostatní, mechanicky, potýkají se s řadou potíží v připisování významu v rámci kontextu situace. Podobně jako počítače totiž sice oplývají značnými znalostmi a dovednostmi, ale nedokáží zpracovávat představy o jejich mnohoznačnosti. Pokud se na problematiku podíváme z pohledu komunikačního procesu, znamená to, že je u autistů oslabena schopnost dekodování. Každý výraz se pro ně pojí s jediným významem.²⁰ Na jednu stranu tedy sice rozumí jednotlivým slovům ve větě, na tu druhou jim však unikají informace ze složitějších slovních spojení. S chápáním smyslu se pojí i problematika snahy autistů interpretovat vše doslovně, což v mnohých případech vyznívá hrubě, nezdvořile.²¹

Příznačné pro mluvu autistů bývá také monotónnost, díky níž mohou působit méně inteligentně než jejich vrstevníci. V některých případech nepomáhá ani přílišná slovní zásoba, díky které pak může mluvený projev působit značně formálně, nebo mohou být některá slova použita synonyma použita nevhodně, bez jazykového citu. Pokud je autista vystaven stresu, úzkosti nebo pro něj nesrozumitelné situaci, objevuje se echolálie,²² tedy

¹⁷ VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

¹⁸ MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010. s. 20. ISBN 978-80-247-2339-6.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

²¹ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

²² VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

„stav opakování slov, vyřčených jinou osobou, bez pochopení významu.“²³ Ta se sebou přináší své kladné, ale i záporné stránky. Zatímco u některých jedinců je jednodušší, u druhých přerůstá až v opakovanou celou řeč, díky které mohou tyto osoby působit schopněji, než ve skutečnosti jsou. Echolálie autistům napomáhá v osvojování základních reakcí, ovšem když se tyto základní fáze vyčerpají, opět se dostaví problémy.²⁴

Nesmíme ovšem opomenout, že komunikace navíc neprobíhá jen v mluvené formě, ale vyjadřuje se prostřednictvím psané řeči, symbolické řeči, řeči těla a řeči předmětů. Rozlišujeme tak o obsahové úrovni vytvářené slovy a vztahové úrovni mezi účastníky dialogu. Sociální aspekt, myšlenka skrytá za rozhovorem, autistům často uniká, protože se lidé vyjadřují ekonomicky a spoléhají hlavně na informování formou asociací, kdy velká část sdělení zůstane nevyřčena.²⁵ Obtíže u nich vyvolávají abstraktní hovory o budoucnosti, hypotézy a rozpoznání ironie. Mnohé asi překvapí, že i přesto však mají autisté velice kladný vztah k humoru, třebaže hrubšímu, z nichž chápe taškařice a frašky, ovšem další žánry z této oblasti v podobě vtipů, slovních hříček a hádanek pak využívají k pobavení svého okolí. V případě zdravotních potíží těžko nachází slova k popsání svých pocitů a bolesti, což znesnadňuje proces diagnostiky.²⁶

Vlivem nedostatku reciprocit je pro autisty velice těžké zapojit se do běžné konverzace, naslouchat názorům druhým nebo si „poklábosit“ o ničem. K relativně udržitelné delší konverzaci tehdy, pokud se týká autistova oblíbeného tématu.²⁷ Když se však rozhovor od něj odchýlí, snaží se k němu vrátit nebo se většinou od konverzace distancuje, protože pro něj začne být znovu matoucí.²⁸

6. Inteligence

Je na místě zmínit, že se tato porucha projevuje na všech úrovních inteligence, a pokud je spolu s ní diagnostikována mentální retardace, je porozumění již tak odlišně

²³ LUKÁŠ, Karel a kol. *Chorobné znaky a příznaky: diferenciální diagnostika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. s. 21. ISBN 978-80-247-5067-5.

²⁴ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

²⁵ VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

²⁶ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 203 s. ISBN 80-7178-979-8.

vnímaného světa sníženo nízkou inteligencí. Společnost často vnímá autisty buď jako génia nebo ty méně rozumově nadané, ovšem toto nedorozumění pramení z nesprávného chápání inteligence jako celku. Neboť u autistů se hlavně méně vyvíjí tzv. integrační inteligence, která se pojí s možností integrovat jednotlivé aspekty pozorování. O mnoho lépe je na tom jejich analytická inteligence. S tím souvisí i fakt, že tyto lidi můžeme vnímat jako skvělé behavioristy, jež dokáží naprosto přesně popsat a na poměrně dlouhou dobu si zapamatovat určitý druh chování. Smysl, impulzy a významy, jež jsou skryty za chováním, jim však podobně jako v konverzaci unikají.²⁹

Jak bylo však již dříve naznačeno, osoby s autismem vykazují skvělou paměť a mnohdy excelují v oblasti čísel, precizního čtení, hledání tvarů uprostřed vzorů a umění, přesněji umění výtvarného a hudby. V ovládání základních číselných operací jsou někteří autisté rychlejší než kalkulačka. Díky jejich citu pro detail jsou tak i v nízkém věku schopni dokonale zachytit výjev běžícího koně nebo proporce architektonických skvostů, za které by se nemusel stydět žádný světoznámý malíř. Mnohé děti jsou schopni hrát na velké množství nástrojů, dokonale reprodukovat melodii po jediném poslechu či změnit její tóninu bez přechodního hudebního vzdělání.³⁰

Lepších výsledků dosahují např. v zadáních vyžadujících přesnou orientaci, pozornost vzhledem k vizuálním detailům, přísné dodržování řady pravidel jako je třídění, řazení, kopírování, tedy rutinní práce, u nichž většina z nás je následkem nudy po chvíli velice nedbalá. Nicméně ani takto nadaní lidé mnohdy nedosáhnou úspěchu, neboť jim v tom zabrání jejich omezení v navazování sociálních kontaktů. Jejich alternativní způsob nazírání jim umožňuje vynikat v některých oblastech více než intaktní společnost.³¹

7. Zájmy a rituály

Tony Atwood v souvislosti s Aspergerovým syndromem ve své knize píše: *„Základním stavebním kamenem zájmů dítěte je hromadění předmětů nebo informací. Zájmy či koníčky samozřejmě má skoro každý, vyhraněný zájem sám o sobě není nic, čemu by bylo potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Rozdíl mezi běžným zájmem a specifickými projevy v chování dítěte s Aspergerovým syndromem týkajícími se jeho aktivit spočívá*

²⁹ VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

³⁰ BARTON-COHEN, Simon a BOLTON, Patrick. *Autism: The Facts*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1993. 113 s. ISBN 0-19-262327-3.

³¹ VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

v tom, že chtějí mít koníček jen sami pro sebe, je typický pouze pro jejich osobu a udává tón jejich volného času i komunikaci s ostatními. “³²

Některé z těchto zájmů jako vlaky, počasí nebo zvířata jsou považovány za poměrně běžné, nicméně podobně jako v intaktní společnosti se vyskytují i záliby individuální v podobě nástrčných klíčů. Kromě už dříve zmíněných zálib do těch nejčastějších řadíme vozidla, dopravní systémy, stroje, přístroje, počítače, přírodní katastrofy, zeměpis, astronomie, historická data a k nim vztahující se události, kalendáře, různé rozvrhy, čísla, chemie, seriály s jejich postavami, umělci a umění jako takové.³³ Jak jsem již nastínila výše, zájmová vyhraněnost napomáhá v navázání a udržení konverzace, jelikož v dané oblasti disponuje značnými znalostmi, díky čemu se autista vyhne zaostávání vzhledem k ostatním, a zároveň tak dokáže svou inteligenci. Zaobírání se oblíbenou činností navíc všeobecně napomáhá k uvolnění, zbavení úzkosti a stresu, který je v případě autistů vyvoláván hlavně sociálním kontaktem, a jedinci přináší radost.³⁴

Významné postavení v životě autistů zastupují též rituály. Jejich prostřednictvím si organizují čas a prostředí kolem a zároveň jim napomáhají k osvojení si určitého druhu chování vztahujícímu se k patřičné situaci. Zaleží pouze na individualitě jedince a specifikách jeho poruchy, nakolik stereotypnost ovládne jeho každodenní existenci. Pokud jde o jídlo, někteří jedinci mohou rozdělovat jídlo na základě barev, jiní zase mít nutkavou potřebu odcházet z domu na minutu přesně, mít přesný systém v oblékání, uklízení a ujit daný počet kroků v rámci odpolední procházky.³⁵ K jejich negativnímu posílení u autistů dochází v momentech velkých změn, čímž se myslí, že „určitá činnost ho sice zbaví napětí či úzkosti, ale z dlouhodobého hlediska se nejedná o prospěšné jednání.“³⁶

Dodržování však může být natolik nutkavé, že když se dotyčný v stereotypním procesu dopustí chyby, napraví ji tím, že se vrátí na úplný začátek. Zatímco někteří vědci spojují s též již dříve zmíněnou kontrolou nad jinak nesrozumitelným světem, jiní si rituální chování vysvětlují nedostatkem serotoninu v mozku, přičemž jakékoliv vyrušení

³² ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 91. ISBN 80-7178-979-8.

³³ KLUTH, Paula a SHOUSE, John. *The Autism Checklist: A Practical Reference for Parents and Teachers*. 1. vyd. San Francisco: Jossey Bass, 2009. 260 s. ISBN 978-0470434086.

³⁴ ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 203 s. ISBN 80-7178-979-8.

³⁵ KLUTH, Paula a SHOUSE, John. *The Autism Checklist: A Practical Reference for Parents and Teachers*. 1. vyd. San Francisco: Jossey Bass, 2009. 260 s. ISBN 978-0470434086.

³⁶ ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 203 s. ISBN 80-7178-979-8.

z vnějšího světa je může velice rozrušit.³⁷ Proto je nutné již od dětství umět efektivně pracovat s rozvrhem času a diářem.³⁸

U dalších osob můžeme sledovat opakované chování jako točení se v kruhu, roztáčení hraček, hraní si dlouho ve vodě, s pískem nebo rovnání předmětů do řad podle předem zvoleného klíče. Jednotlivé předměty sebou mohou přinášet pocity bezpečí, ať se jedná o různé druhy žetonů, cetky. Napříč autistickým spektrem se též můžeme setkat se seskupováním psacích tužek, gumiček, náhrdelníků, kamínků a dalších předmětů, aby si s nimi hráli, přerovnávali je nebo pociťovali příjemné pocity z pouhého jejich svírání v dlaních. Vždy však tyto objekty mají pro jedince specifický význam, a to od věcí, které jsou všeobecně spojovány s koníčkem jako panenky, mince a známky, až po ty méně obvyklé jako zbytky tužek, kousky rifloviny a obaly od žvýkaček.³⁹

8. Mezilidské vztahy

8.1 Rodina

Jedním z prvních přání rodičů poté, co zjistí, že očekávají dítě, je, aby jejich dítě přišlo na svět zdravé. Okamžik, kdy se tedy potvrdí přítomnost postižení, poruchy či nemoci, pak pro ně představuje závažnou krizovou situaci, kterou se mění velká většina vysněných představ o potomkově otevřené budoucnosti, která ohrožuje rodičovskou identitu a pocit bezpečí a jistoty.⁴⁰

S novou skutečností se každý vyrovnává odlišným způsobem. Nicméně u nich můžeme vypořádat procházení několika fázemi. V rámci první fáze – šoku prožívají pocit zmatku, často reagují nepřiměřeně vzhledem k situaci a podléhají iracionálnímu myšlení a cítění. Prostřednictvím druhé fáze - popření se snaží uniknout od problému tím, že ho označují za nepravdivý. Následuje smutek, úzkost, zlost a pocity viny. V tomto stádiu je důležité, aby ošetřující lékař při sdělování nepříjemných faktů nevzbuzoval zbytečné naděje. Úzkost a negativní emoce postupně slábnou, až dosáhnou fáze

³⁷ WILLIS, Clarissa. *My Child Has Autism: What Parents Need to Know*. 1. vyd. Beltsville: Gryphon House, Inc, 2009. 160 s. ISBN: 978-0876590935.

³⁸ ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 203 s. ISBN 80-7178-979-8.

³⁹ KLUTH, Paula a SHOUSE, John. *The Autism Checklist: A Practical Reference for Parents and Teachers*. 1. vyd. San Francisco: Jossey Bass, 2009. 260 s. ISBN 978-0470434086.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie, STRNADOVÁ, Iva a KREJČOVÁ, Lenka. *Náročné mateřství: být matkou postiženého dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 333 s. ISBN 978-80-246-1616-2.

rovnováhy, v níž se snaží na situaci nahlížet racionálněji. Zajímají se o možnostech pomoci, hledají rodiny zatížené podobnou situací, podílejí se na léčbě. Poslední stádium spočívá v reorganizaci, kdy rodina přijímá dítě takové jaké je a snaží se na budoucnost dívat pozitivněji. Ovšem tohoto bodu ne každá rodina dokáže dosáhnout.⁴¹

Z velké části zde záleží na rodinné resistenci, kterou se označuje „*proces a síla, která jedince, případně rodinu chrání a umožňuje zachování integrity i pod značným tlakem (to zajišťují ochranné faktory – protective factors) a také pomáhá při obnově sil a osobního či rodinného fungování (to je funkce obnovujících faktorů – recovery factors)*“.⁴² Z hlediska negativního působení na rodinu závisí na závažnosti stresoru (v tomto případě diagnóza autismus), který často zapříčiní i její polarizaci, kdy se jednotliví členové ještě více semknou k sobě, anebo se jejich vzájemné vazby zhroutí. Pokud je rodina snadno zranitelná, hrozí až dysfunkce rodiny. Na druhou stranu existuje řada protektivních faktorů, a to vnějších, kam řadíme např. sociální podpůrnou síť, socioekonomickou stabilitu a kulturní úroveň, a vnitřních, kam patří rodinné - systémové zdroje jako soudržnost, tradice, rituály, pravidla rodiny a osobní - individuální v podobě inteligence, fyzického a psychického zdraví, pozitivní sebepojetí, odvaha apod.⁴³

Na základě svého postoje pak rodiče přizpůsobují i způsob výchovy. U rodičů s dítětem s postižením se pak kromě základních stylů výchovy (liberálního, autoritativního, demokratického) se často objevují nevhodné výchovné postoje v podobě výchovy příliš úzkostné, rozmazlující, perfekcionista, protekční (založené na upřednostňování postiženého dítěte) nebo zavrhuje (upřednostňující zdravé dítě).⁴⁴

Pokud je v rodině přítomen další sourozenec podstatný „*způsob, jak daný sourozenec chápe podstatu autismu, jak je mu porucha vysvětlena, stejně jako jeho prožívání toho, jaké chování copingové strategie volí rodiče při vyrovnávání se s nároky života s autismem*“.⁴⁵

⁴¹ PIPEKOVÁ, Jarmila, ed. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

⁴² SLÁDEČKOVÁ, Soňa a SOBOTKOVÁ, Irena. *Dětský autismus v kontextu rodinné resilience*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 95. ISBN 978-80-244-4219-8.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3., přeprac. vyd. Jinočany: H & H, 2001. 147 s. ISBN 80-86022-92-7.

⁴⁵ SLÁDEČKOVÁ, Soňa a SOBOTKOVÁ, Irena. *Dětský autismus v kontextu rodinné resilience*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 116. ISBN 978-80-24

8.2 Přátelství

Ztížená schopnost dětí s autismem navázat kontakt s vrstevníky prostřednictvím hry mnohdy ústí v to, že upřednostňují raději dospělé nebo naopak mladší děti. Problém navazování sociálních vazeb pramení z již výše zmíněné komunikace, ve které jsou lidé s autismem „něco jako slepí: chápání citů, myšlenek a záměrů jiných, které jsou skryty za jejich chováním, vyžaduje velkou schopnost analýzu významu, není-li (dostatečně) přímo vnímatelné.“⁴⁶ Lidé mají vrozenou schopnost porozumět emocím druhých, a díky tomu se v průběhu života i vhodně reagovat. Jinými slovy - třebaže se osoby s autismem chápou významovou důležitost jednotlivých prvků neverbální komunikace jako úsměv, výraz obličeje, oční kontakt, postoj, gesta a doteky, tón hlasu, z větší části nedokáží rozpoznat lidské pocity, natožpak zachytit náznaky jemného rozladění a znechucení.⁴⁷

„Pojem „přítel“ pokrývá velmi široké spektrum neformálních vztahů od náhodného známého až po velmi hluboký vztah, kdy s blízkým přítelem sdílíme svoje nejhlubší myšlenky, nejtajnější naděje a strachy, kdy se svým „druhým já“ sdílíme všechny proměnlivosti života.“⁴⁸ Autisté pokládají za přátele jedince, s nimiž mluví a znají je, ale postrádá se u nich zkušenost se sdílením a empatií. Na jednu stranu mohou považovat za kamarády ty, kteří je s úsměvem pozdraví (což mnohdy vede až k nepříjemnému narušování soukromí druhých osob), na tu druhou jejich chování ke členům rodiny může působit formálně, nepřirozeně.⁴⁹ Toto naivní chápání pojmu přátelství spojené s důvěřivostí a s nízkou frustrační tolerancí, jednosměrným myšlením, motorickými obtížemi, pomalým zpracováním smyslových podnětů, obtížemi se čtením neverbálních klíčů, zvláštními zájmy, nezkušeností ve vztahu k lidem opačného pohlaví, kulturní negramotností, nedostatkem představivosti a zvláštnostmi v jazyce je v reálném životě staví do velice zranitelné pozice, v níž nejsou schopni odolávat požadavkům druhých. Dítě se tak často v průběhu školní docházky stává snadným terčem šikany a velice snadno se dá

⁴⁶ GILLBERG, Christopher a PEETERS, Theo. *Autismus - zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. 122 s. ISBN 978-80-7367-498-4.

⁴⁷ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

⁴⁸ ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Vzorce přátelství v české společnosti. *Sociologický časopis – Czech Sociological review*. [online]. Roč. 2003, č. 4. ISSN: 2336-128X.[cit.15.9.2015]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/866cee64ec26002dc860da86d4b9043ae28a4701_496_45reh21.pdf

⁴⁹ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

přemluvit k nevhodné či nelegální aktivitě.⁵⁰ Ve vzniku a uchování přátelství též brání neschopnost podělit se s někým o své pocity jako bolest, štěstí nebo radost a popsat své zážitky.⁵¹

Zlepšení sociálního chování u osob s poruchou autistického spektra můžeme dosáhnout v první řadě vytvořením jasných, jednoduchých a stručných zásad přijatelného a nepřijatelného chování, třebaže si sociální interakce zakládá spíše na neformálních pravidlech a ne vždy je snadné vysvětlit, proč je jisté chování za určitých okolností akceptováno a jindy nikoli. V okamžiku, kdy je úvodní zásada osvojena, může se vhodně upravovat. Mezi základní pravidla můžeme zahrnout např. i zásady osobní hygieny.⁵²

V rámci konverzace jedince s autismem můžeme naučit nehovořit příliš hlasitě, reagovat na náznaky lidí při nevhodně zvoleném tématu hovoru s cílem jeho okamžitého ukončení. A to vše v bezpečném prostředí.⁵³

8.3 Sexualita a partnerské vztahy

Dříve, než se zaměříme na problémy v sexuálních vztazích, které sebou přináší do života diagnóza autismus, je nutné si uvědomit, že „*pod sexualitou si nepředstavujeme pouze pohlavní styk, ale i znalost ženského a mužského lidského těla, nejružnější sexuální chování, romantiku, emoce, lásku, intimní vztahy*“⁵⁴ a že se jedná o lidskou přirozenost provázející člověka po celý jeho život bez ohledu na věk nebo handicap.⁵⁵

Třebaže jsme již zmínili výše, že mají lidé s autismem problémy s navazováním mezilidských vztahů, s přibývajícím věkem u nich narůstá touha po sexuálním partnerství, byť třeba jen vycházející z představy, že v porovnání s jejich vrstevníky mají na podobnou zkušenost již věk. Na druhou stranu strach z problémů z matoucích a složitých situací nutí některé z nich se od sexuálních vztahů zcela distancovat. Výraznou překážku též představuje nejen vyrovnávání se s emocemi a nedostatek jejich chápání, ale i samotné získání partnera, které pramení z nedostatku sociálního porozumění. Problémy může

⁵⁰ DUBIN, Nick. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 178 s. ISBN 978-80-7367-553-0.

⁵¹ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ THOROVÁ, Kateřina a JŮN, Hynek. *Vztahy, intimita a sexualita lidí s mentálním handicapem nebo s autismem*. 1. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA Praha, střední Čechy, 2012. S. 6. ISBN 978-80-87690-08-6.

⁵⁵ Tamtéž.

přinést i přehnaná posedlost a zaslepenost druhým partnerem. To pravděpodobně největší nebezpečí pro jedince s autismem však spočívá v jejich sociální naivitě, která může být velice snadno zneužita jinými lidmi.⁵⁶ Existuje jen malé procento osob s diagnózou autismu, které se rozhodlo vstoupit do manželství a rozhodnout se o založení rodiny.⁵⁷

Riziko ohrožení zneužíváním s nebo bez fyzického kontaktu nebo v podobě vyžádání autoerotických aktivit je u osob s vývojovými poruchami 4-10 vyšší než v rámci většinové populace.⁵⁸ Napomáhá k tomu jejich naivita, jejich snahy se společensky uplatnit, zapadnout, neobeztelné jednání na sociálních sítích a též nedostatečné vědomí o možných důsledcích. Příčinou nevhodného chování vůči okolí pak většinou bývá nedostatek znalostí z oblasti lidské sexuality. Dochází potom k častému nepochopení hranic, kdy se jich již někdo dotýká nevhodně. Výrazné postavení tu proto zastává sexuální výchova a veřejné intervenční strategie, které zajišťují zdravý pohlavní vývoj.⁵⁹ Jedním z dalších důležitých kroků, jak zabránit zneužívání, je pomoci dospělým naučit se říkat „ne“ nechtěnému sexuálnímu kontaktu. Pokud vynaložíme čas k tomu, aby pochopili sílu vlastní osobnosti, poskytujeme jim tak větší šanci rozpoznat snahu druhého člověka je kontrolovat.⁶⁰ Hlavním zádrhelem v dokazování některého ze způsobu zneužití vyplývá z neschopnosti autistů popsat své pocity a zoufalství ze situace. Jedinými indikátory nepříjemného stavu se pak stávají časté změny nálad a celkového chování.⁶¹

9. Specifika vzdělávání

V minulosti byli jedinci s autismem většinou vzdělávání ve speciálních školách, neboť obecná praxe spočívala v segregaci osob s postižením do intaktní společnosti. Čím

⁵⁶ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ THOROVÁ, Kateřina a JŮN, Hynek. *Vztahy, intimita a sexualita lidí s mentálním handicapem nebo s autismem*. 1. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA Praha, střední Čechy, 2012. s. 6. ISBN 978-80-87690-08-6.

⁵⁹ FITZGERALD, Michael, ed. *Recent Advances in Autism Spectrum Disorders – Volume I*. 1. vyd. Rijeka: InTech, 2013. 804 s. ISBN 978-953-51-1021-7.

⁶⁰ NEWTON, Geri. Social/Sexual Awareness. In: *Autism Research Institute*. [online]. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z: http://www.autism.com/understanding_social_sexual

⁶¹ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

více se tato diagnóza však stala běžnou, tím více se začala upřednostňovat integrace/inkluze do běžných škol.⁶²

Před zahájením školní docházky je nutné pro autistické děti zvolit vhodný způsob vzdělávání, a to prostřednictvím individuální či skupinové integrace nebo ve speciálních školách, a to v závislosti na charakteru jejich silných a slabých stránek a povaze jejich osobnosti, poruše a znalostní vybavenosti pedagogického, ale i nepedagogického personálu.⁶³ Přihlíží se na projevy a hloubku dané poruchy, symptomy postižení, volbu dítěte a jeho zákonných zástupců, odborná doporučení a posouzení speciálně pedagogického centra, možnosti regionu a ochotu a vstřícnost školy daného žáka přijmout.⁶⁴

Na světě existuje řada programů vzdělávání. U osob s autismem se využívá tzv. TEACCH Programu (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicaped Children) který vznikl v 60. letech v Severní Karolině, za jehož základní metodu se považuje strukturované učení, neboť zohledňuje hloubku postižení dítěte s přihlédnutím k jeho silným stránkám a osobnostním a charakteristickým zvláštnostem osoby s autismem.⁶⁵

Strukturalizace učení přináší jasná pravidla, zprůhlednění posloupnosti jednotlivých aktivit a jednoznačné uspořádání prostředí. Nejistotu a zmatek tak střídá pocit jistoty a bezpečí. To napomáhá akceptovat nové úkoly a lépe snášet nepředvídatelné úkoly.

Stanovených cílů touto formou vzdělávání se dosahuje prostřednictvím individuálního přístupu, strukturalizace a vizualizace. V rámci individuálního přístupu proto zjišťujeme úroveň v jednotlivých vývojových oblastech jedince s autismem a volíme vhodný způsob komunikace. Dále zajišťujeme vytvoření vhodného pracovního místa, strukturalizaci prostředí a sestavení vhodného výchovně vzdělávacího plánu a při problémech v chování si osvojit vhodné strategie řešení. Žádoucí je i sestavit individuální vzdělávací plán a na základě analýzy problémového chování nalézt vhodná strategická řešení.⁶⁶ Nicméně si je nutné uvědomit, že *„míra struktury prostoru je přímo úměrná míře symptomaticky stanovené diagnózy. Je řada integrovaných žáků, kteří prostorovou*

⁶² NOVÁKOVÁ, Jana. *Biodromální vývoj jedinců s poruchami autistického spektra v kontextu podpory a vzdělávání*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 286 s. ISBN 978-80-210-6661-8.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ BAZALOVÁ, Barbora. *Poruchy autistického spektra v kontextu české psychopedie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 278 s. ISBN 978-80-210-5930-6.

⁶⁵ ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana. *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 405 s. ISBN 978-80-7367-475-5.

⁶⁶ THOROVÁ, Kateřina a SEMÍNOVÁ, Kateřina. Strukturované učení. In: *Autismus.cz*. [online]. 17. 4. 2007 [cit. 12.10.2015]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>

strukturu potřebují upravit jen ve velmi malé míře, naproti tomu jsou žáci, kteří ji potřebují upravit více.“⁶⁷

V rámci strukturalizace je nutné si zvolit vhodné místo pro jednotlivé pracovní činnosti, a strukturovat tak prostřední. Tato místa by se neměla přemísťovat, podobně jako by se k nim zvolené činnosti neměly zaměňovat. K tomu, aby děti rozpoznaly jednotlivá místa, může napomoci jasné vymezení jejich hranic pomocí např. koberců či barevných pásků. Dané místo by se též mělo vyznačovat pohodlností, nepřítomností hluku pohybu. Na jednoduchém stole s delší pracovní deskou pak pracuje zleva doprava, kdy hotovou práci ukládá do připravených krabic. Třetím principem, vizualizací, rozumíme zviditelnění času (denního programu), který napomáhá k časové orientaci, rozlišování jednotlivých aktivit a vede k větší samostatnosti. V praxi se k vizualizaci využívají např. různé druhy piktogramů, fotografií, nápisů, psaného rozvrhu nebo diáře.⁶⁸

Pouhé dodržování základních principů při vzdělávání však nestačí. Podobně nezastupitelné místo v oblasti vzdělávání zastává i motivace. Nalezení té správné je u osob s autismem ztíženo nepochopením sociálního aspektu motivace a potřeby nalezení konkrétního smyslu pro vykonání daného úkolu nebo pro nácvik a projevení žádoucího chování. Motivace přitom musí být zaměřena pozitivně a nikoliv negativně následovaná systematickým poskytováním odměn.⁶⁹ „*Pokud má být odměna účinná, musí následovat ihned po splnění požadovaného úkolu. Správně zvolená odměna po určitém chování zvyšuje pravděpodobnost opakování tohoto chování i v budoucnu.*“⁷⁰ Může následovat okamžitě po splnění jedné zadané aktivity nebo až po splnění většího počtu aktiv v určitém časovém horizontu na základě předem dohodnutého např. žetonového systému odměn, které může později vyměnit za odměnu specifitější. Ta může být charakteru materiálního (hračka, oblíbené jídlo), sociálního (slovní pochvala, známkové ohodnocení) nebo činnostního (poslech hudby, hraní počítačových her).⁷¹

⁶⁷ ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana. *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 327. ISBN 978-80-7367-475-5.

⁶⁸ THOROVÁ, Kateřina a SEMÍNOVÁ, Kateřina. *Strukturované učení*. In: *Autismus.cz*. [online]. 17. 4. 2007 [cit. 12.10.2015]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>

⁶⁹ ADAMUS, Petr. *Edukace žáků s poruchou autistického spektra v kontextu rozvoje klíčových kompetencí*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. 182 s. ISBN 978-80-7464-661-4.

⁷⁰ Tamtéž str. 66.

⁷¹ ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana. *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 327. ISBN 978-80-7367-475-5.

10. Specifika zaměstnávání

Nástup do zaměstnání představuje pro každého člověka životní změnu, začátek něčeho nového a neznámého. Osobám s autismem jsou tyto okamžiky ztíženy jejich obtížemi v sociální interakci, navazování vztahů a představitosti. Ze strany zaměstnavatelů musí čelit řadě bariér, které jim brání vstoupit na trh práce. Jedná se o předsudky, vycházející z řady zavádějících představ opomíjejících člověka jako individualitu, tzv. halo efekt, při němž zaměstnavatelé přikládají velký důraz prvnímu dojmu, a tendenci zevšeobecňovat svůj pohled na jedince se zdravotním postižením na základě negativní zkušenosti.⁷²

Abychom se zmíněných problémům vyvarovali, je nutné zaměstnavatelům poskytnout dostatečné informace o těžkostech, jež sebou autismus přináší a poučit je o možnostech jejich řešení. Zároveň však poukázat na výhody zaměstnat osoby s touto diagnózou. Řadíme sem nevyhledávání společenských kontaktů a s ním související nepřítomnost zbytečného tlachání, dodržování pracovního stereotypu u rutinních činností, poctivost a striktní dodržování předepsaných pravidel a předpisů. Správnému vykonání určené práce ale musí předcházet jasná zadání spočívající v explicitním vysvětlení, co mají dělat a jakým způsobem. V rámci předcházení špatných pracovních návyků se proto doporučuje pověřit druhou osobu dohlížením a řízením, na niž se osoba s autismem může kdykoliv obrátit s žádostí o pomoc. Důležité postavení zde zastává i zpětná vazba a vytvoření systému jasných pravidel chování, která je na pracovišti nutná dodržovat, pomoc zvládat nečekané změny v průběhu pracovního procesu a respektovat právo jedince na lidskou důstojnost a diskrétnost. „*Jelikož lidé s autismem jsou velmi zranitelní, musí zaměstnavatel počítat s tím, že budou potřebovat hlavně zpočátku větší podporu než ostatní zaměstnanci. Musí zajistit pomoc i ostatních spolupracovníků, postiženého je třeba chránit před zneužíváním, šikanováním či posměchem,*“⁷³ vysvětluje Patricia Howlin. Později k tomuto tématu dodává: „*Pokud neděláme nic, jen těžko zabráníme tomu, aby si ostatní nevšimli problémů postiženého. Jestliže mu neposkytneme patřičnou podporu, objeví se*

⁷² Kol. autorů. *Metodika podpory osob s PAS při uplatnění na pracovním trhu*. [online]. 1. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem APLA-JM o.s., 2014. 25 s. ISBN neuvedeno. [cit. 8.11.2015]. Dostupné z: http://www.nadejeproautismus.cz/wp-content/uploads/2015/07/Metodika-podpory-osob-s-PAS-p%C5%99i-uplatn%C4%9Bn%C3%AD-na-pracovn%C3%ADm-trhu_2014.pdf

⁷³ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 203. ISBN 978-80-7367-499-1.

*zákonitě obtíže při společném styku i v pracovním procesu, které povedou k sociální izolaci, odmítání a pravděpodobně ke ztrátě místa.*⁷⁴

Pro mnohé osoby s touto poruchou zaměstnání si v oboru, v němž vynikají nebo dosahují velice kvalitních výsledků, kompenzuje své sociální nedostatky. Kontakt se spolupracovníky pak spojuje s prací na základě společného zájmu. Pro vizuálně myslící osoby se hodí práce v oblasti programování, počítačové animace, technického kreslení, řemesel, údržby navrhování vybavení a designu výrobků a profese televizního kameramana, automechanika, cvičitele zvířat nebo veterinářského technika, laboratorního technika nebo opraváře počítačů, malých spotřebičů a sekaček na trávu. Jedinci s paměťí fotografickou či nadání v matematice mohou vynikat v účetnictví, počítačovém programování, strojírenství, telemarketingu, práci v kanceláři, žurnalistice nebo knihovnictví a vykonávat práci korektora, kontrolora inventáře, ladiče, laboratorního technika, statistika, fyzika či matematika. Ti, kteří mají špatné nebo prakticky neexistující verbální dovednosti se doporučuje práce v knihovně při vracení knih na jejich správná místa do regálů, úklid, recyklační závod, doplňování zboží, sklad, zadávání údajů, restaurace rychlého občerstvení, péče o květiny, sekání zahrady a další terénní práce. Mezi nevhodná zaměstnání řadíme taková zaměstnání, která kladou zvýšený důraz na krátkodobou paměť v průběhu práce jako je pokladní, krupiér v kasinu, prodejce letenek, kuchař, obchodník na burze, servírka, taxi dispečer, zapisovatel, recepční a telefonní operátor nebo kontrolor vzdušného provozu.⁷⁵

⁷⁴ HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 205. ISBN 978-80-7367-499-1.

⁷⁵ GRANDIN, Temple. Vhodná a nevhodná zaměstnání pro lidi s autismem podle T. Grandin. In: *Společně to zvládneme*. [online]. 2. 9. 2013 [cit. 8.11.2015]. Dostupné z: <http://www.twcm.cz/cz/trh-prace-a-osoby-s-pas/moznosti-zamestnavani/194-vhodna-a-nevhodna-zamestnani-pro-lidi-s-autismem-podle-t-grandin>

2. Nikdo nikde – Donna Williams

Jak vyplývá z obecné části této bakalářské práce, život s autismem s sebou přináší mnohá každodenní úskalí, s níž se lidé s touto poruchou musí potýkat. Na následujících stránkách se budeme věnovat životu Donny Williams, která se se svými zkušenostmi podělila v díle **Nikdo nikde**.⁷⁶

1. Význam předmětů

Celou knihou se prolíná autorčino okouzlení předměty. Jejich barvou, leskem, materiálem apod. Jednalo se nejen o druh hry, ale i o prostředek k dosažení uvolnění napětí a vytouženého klidu. „*Nakonec jsem se naučila ztrácet se v čemkoli podle svého přání – ve vzorech na tapetách nebo na koberci, v ustavičně se ozývajícím zvuku, v opakujícím se dutém tónu, když jsem si klepala bradu.*“⁷⁷ Podobně způsobem vnímala i lom světla, chomáčky prachu. Později se tímto způsobem naučila vnímat i lidské hlasy.

Uplatňování řádu a pravidel napomáhalo k základnímu kontaktu se světem, mělo svůj psychologicko-emocionální aspekt i s ohledem na manipulování s předměty. Jejich skládáním a párováním konkretizovala existenci a důležitost vazeb a naději, že je bude schopna vnímat i v okolním světě. Pořádáním pak určovala věcem místo, kam patřit. Zároveň tato činnost s sebou přinášela bezpečný stereotyp, předvídatelnost a klid. Největší Donniny poklady tak představovaly kousky barevného staniolu, stužky, knoflíky, flitry a zlomky barevného skla. „*V těchto mých sbírkách byla zahrnuta místa, zkušenost i lidé, ke kterým jsem přilnula, můj pocit bezpečí a schopnost uvědomovat si vztahy mezi věcmi. Všechno jsem mohla roztrždit do kategorií a pochopit pojem řádu, konzistence a přináležitosti, třebaže vnitřně jsem je postrádala. Dovedla jsem rozpoznat, jakou roli má každá věc ve vztahu k druhé, na rozdíl od svých vztahů k lidem. Na rozdíl od mého života totiž všechny moje jedinečné věci měly své nepopiratelné místo v řádu věcí.*“⁷⁸

Senzorický vjem určité věci však s sebou přinášel i další aspekt, a to blízkou spojitost s konkrétními osobami. Postava Donniny babičky byla pak v knize vykreslena prostřednictvím vůně kafru, řetízků a pleteného oblečení, kterým mohla prostrkovat prsty. Komentovalo to takto: „*...lidi, které jsme měla ráda, ztělesňovaly jejich věci a tyto věci*

⁷⁶ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁷⁷ Tamtéž str. 13.

⁷⁸ Tamtéž str. 167.

(anebo věci jim podobné) mě chránily proti věcem, které jsme ráda neměla – proti jiným lidem“⁷⁹

2. Emocionalita

Emoce pro ni představovaly něco nepochopitelného. Vzhledem k nedostatku kladných podmětů ze strany rodiny, bylo pro ni toto čtení pocitů ještě složitější. Když byla malá, přála si dokonce rozříznout panenku, aby zjistila, zda v sobě skrývá nějaké city. Počinání druhých odhadla z velké části tehdy, pokud působilo výstředně. S čím se nedokázala vyrovnat, byli lidé jako celek s jejich motivacemi a očekáváními. Nechácala ani principy dávání a přijímání a panikařila.

Čemu rozuměla, však byla hrubost a intenzivní fyzické pocity, které vnějšímu světu mohly připadat až sebedestruktivní. Donna si tímto způsobem uvědomovala svou skutečnost. Fyzický kontakt s druhou osobou se dal vnímat jako příjemný, pokud se jednalo o kartáčování vlasů, lechtání na předloktí nebo dotýkání obličeje. Zároveň to neobíralo druhého člověka o sdílení kontaktu. *„Jinak byl každý dotyk prožíván buď jako bolest, anebo byl trpěn, jako by člověk byl ze dřeva. Zcela prostě to bylo tak, jako by duch opouštěl tělo a vystavoval se soužení, které ostatní lidé považují za milé dotýkání.*“⁸⁰

Důležitým prostředkem vyjádření se pro Donnu staly ilustrace k textům a hudba. Již od dětství, třebaže ještě neovládala čtení z not, dokázala na základě sluchu na klavír zahrát díla světových skladatelů. Hudba představovala to jediné, co v ní vždy dokázalo vzbudit nějaký závan citu. Pomocí skladeb, které později složila, se dokázala se světem podělit o své pravé já.

3. Komunikace

O sobě autorka promlouvala ve třetí osobě. Význam promluv podobně jako u textů Donně v mnohých případech unikal. Komunikace s okolím, kterou dlouhodobě pokládala za plnohodnotnou, spočívala v precizním opakování slov ostatních s intonační přesností mnohdy spojenou i s imitací grimas. Dokonale si tak po vzoru kamarádčiny matky dokázala osvojit italské nadávky.

⁷⁹ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 15. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁸⁰ Tamtéž str. 221.

Jak před nasloucháním ostatním, tak při sdělování upřednostňovala zvuk: „Četla jsem velice dobře, ale pouze jsem našla společensky přijatelnější způsob naslouchání zvuku svého vlastního hlasu. Třebaže jsem bez potíží dokázala přečíst jakýkoliv příběh, obsah jsem pochopila vždycky z obrázků. Nahlas jsem sebejistě četla, i když jsem něco špatně vyslovila nebo přehodila nějaká písmena nebo slova. Užívala jsem různé typy intonace, aby ten příběh zněl zajímavě, třebaže jsem pouze experimentovala se svým hlasem a můj tón pravděpodobně polovinu toho času neodpovídal obsahu příběhu.“⁸¹

Když měla dobrou náladu, procházela se a vyprávěla o věcech, které ji zajímaly, a snažila se tak na sebe upoutat pozornost. Nicméně když ji získala, diskuze o nich ji nezajímala a případné dotazy druhých nezodpovíдалa. Vyhledat posluchače a podělit se s nimi o své vědomosti ji však stálo velké množství odvahy, neboť tím odkrývala pro ni něco niterně důležitého. Jiné pokusy končily po prvním podnětu nebo křikem či nevhodnými poznámkami. Na druhou stranu jí známé téma přinášelo vůči jiným pocit normálnosti. Pokud se rozhovor stočil k neznámu, předstírala, že má vědomosti.

4. Mezilidské vztahy

S obtížemi v komunikaci a v navazování společenských kontaktů se autorka potýkala již od raného dětství. Jeden ze základních projevů poruch autistického spektra byl pak ještě posílen týráním ze strany matky a celkovou deprivací, která v pozdějších letech značně znesnadnila diagnostiku.⁸²

Pro přetrvávající potíže se proto rozhodla ke komunikaci využívat postavy, a to Carol a Willieho. Prostřednictvím nich se oprostila od svých frustrací a dokazovala okolí svůj zdravý rozum a inteligenci. „Byla to pro mě rodina, kterou jsem si vytvořila sama pro sebe uvnitř svého izolovaného a nesmírně osamělého světa neschopného komunikace. Ty postavy mi sloužily jako překladatelé při překonávání komunikačních problémů mezi „světem“ a „mým světem“.“⁸³

Willie, jehož jméno bylo pravděpodobně odvozeno od autorčina příjmení, se v jejím životě objevil asi ve 2 letech v podobě pronikavých zelených očí, skrývajících se ve

⁸¹ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 33-34. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁸² KUKLOVÁ, Jana. K otázce autistické naladěnosti. In: *Pražská vysoká škola psychosociálních studií*. [online]. [cit. 1.12.2015]. Dostupné z: http://www.pvsps.cz/data/document/20140901/PVSPS-JanaKuklova-K_otazce_autisticke_naladenosti.pdf?id=1048

⁸³ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 143. ISBN 978-80-7367-600-1.

tmě pod postelí. „*Willie se stal mým zosobněným já, které čelilo vnějšímu světu, s nenávisťně planoucíma očima, sevřenými ústy, strnule mrtvolným postojem a sevřenými pěstmi. Willie dupal a odplivoval, když se mu něco nelíbilo, ale nejhorší zbraní byl pohled čiré nenávisti, a Donna to odskákala.*“⁸⁴ Pro Donnu představoval symbol síly, ochrany a sebeovládání, třebaže z psychologického hlediska se jednalo spíše o její úzkostné a vyděšené nitro zahnané do kouta, kterému nezbyvá nic jiného než stát v opozici a se vším bojovat.⁸⁵

Přesný jeho opak ztělesňovala postava Carol, jejíž předlohu představovala dívka, s níž se autorka setkala jednoho dne v parku (viz níže). Do Donnina světa vstupovala prostřednictvím zrcadla. Z vnějšku vyhlížela jako Donna, dělala stejné pohyby, ale zrcadlením autorku modifikovala svými očima. Zároveň však též představovala osobu stojící vedle Donny. Autorčina zoufalá touha komunikovat jako Carol pak v pěti letech vyústila v silné pocity úzkosti, rozbití zrcadla a změněním se v temnotě černé kredence ve vysněnou Carol: „*Carol byla vším, co lidé měli rádi. Carol se hodně smála. Carol se přátelila s ostatními. Carol nosila domů věci. Carol měla maminku.*“⁸⁶ A zatímco se snažila o sociální přijetí, pravá tvář Donny zůstala uvězněna v kredenci. V souvislosti s partnerskými vztahy však Carol představovala nebezpečí, neboť byla naivní, předvídatelná a tedy i snadno zmanipulovatelná, ovladatelná a vůči vnějšímu světu zranitelnější.

Přechodem mezi jednotlivými pomyslně „hereckými“ rolemi se pak většinou staly silné úzkostné, či psychiku jinak ohrožující stavy.

4.1 Rodina

O existenci autismu se Donna Williams dozvěděla až ve své dospělosti a rodiče se s její odlišností nedokázali vyrovnat, díky čemu malá holčička velice strádala. Matka se k ní chovala hrubě, odtažitě. Plánovala dceru umístit do dětského domova, nikdy však toto přání nebylo uskutečněno, byť k tomu bylo velmi blízko. Velice záhy tak přešla k fyzickému a psychickému týrání, ke kterému se o něco později připojil i Donnin starší bratr. Tahala ji za vlasy, za ruce a nohy, mlátila ji a ona to přijímala, jakoby na ničem

⁸⁴ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 20. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁸⁵ KUKLOVÁ, Jana. K otázce autistické naladěnosti. In: *Pražská vysoká škola psychosociálních studií*. [online]. [cit. 1.12.2015]. Dostupné z: http://www.pvpsps.cz/data/document/20140901/PVSPS-JanaKuklova-K_otazce_autisticke_naladenosti.pdf?id=1048

⁸⁶ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 28. ISBN 978-80-7367-600-1.

z toho nezáleželo: „*Možná jakýmsi zvráceným způsobem znamenaly tyto extrémní jediné fyzické pocity, které jsme vnímala, aniž mě to zraňovalo. Jemnost, laskavost, a projevy náklonosti mě děsily a vůbec mi přinejmenším byly nepříjemné.*“⁸⁷

Vztah s otcem byl též komplikovaný. V dětství Donně vypravoval příběhy a budil v ní zájem o okolní svět. Nicméně hádky s manželkou a negativní postoj k oběma synům vedly k vedení rozmařilého života plného opilých večírků a rvaček. Snažil se s ní sblížit prostřednictvím desek, předmětů, které milovala. Nakonec mu ukázala svou sbírku básní. Zmínil je však před manželkou a ta je zavrhlá. Donna začala otce ignorovat a jejich vztah ochladl. Až později v dospělosti se s ní pokusil znovu navázat kontakt, chodil s ní nakupovat, ovšem nikdy si nevšiml její chudoby. Nicméně byl to právě on, kdo v její přítomnosti a v souvislosti s jejím chováním použil slovo autistická.

Nejbližší pouto Donnu spojovalo s o 6 let mladším bratrem Tomem. Pitvořila se na něj, učila jej první krůčky. Skákali po postelích, točili se, leželi na schodech nebo je pozpátku scházeli, řítili se k jejich úpatí. Byl na její straně. Nicméně tak Donnu nevědomky přinutil, aby byla i ona na jeho a začala si více uvědomovat své pocity: „*To, co jsme cítila k malému bratříčkovi, byly vůbec první moje pocity k někomu, koho jsme vnímala jako samostatnou osobu.*“⁸⁸ Paradoxně to zapříčinilo to, že se Donna od chlapce rozhodla distancovat, neboť ji tato skutečnost vyděsila. Situaci nepomohlo ani její odstěhování se od rodiny, které vedlo akorát ke zvětšení propasti mezi Donnou a jejími členy. V 10 letech ji navštívil, ale setkal se nikoliv s Donnou, ale Carol, jednou z postav/rolí napomáhající Donně fungovat v okolním světě (viz níže). Když bylo Donně jednadvacet, na rodinné oslavě se s Tomem znovu setkali, ona si jej však nedokázala spojit s dítětem z dětství: „*... nepoznávala jsem ho jako svého bratra, třebaže logika mě o tom vytrvale přesvědčovala.*“⁸⁹

Na babičku vzpomíná jako na souhrn smyslových zážitků (vůní, jemností pleteného háčkovaného oblečení apod.) Dědečka si zase spojuje s množstvím fyzických a chemických pokusů, které spolu zkoušeli. Rozuměl jejímu světu a dokázal v ní vzbudit, podobně jako Donnin otec, zájem o ten jeho. Potom však zemřel a ona mu nedokázala odpustit. Jeho smrt dokázala oplakat až po 16 letech, jelikož jí došlo, že neodešel schválně.

⁸⁷ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 28. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁸⁸ Tamtéž str. 182.

⁸⁹ Tamtéž str. 136.

4.2 Přátelství

První náznak přátelství Donna ve své knize pojí s italskou rodinou z „Domu růží“, kolem něhož chodívala do parku. Přitahovala ji chuť, vůně a hebkost květin, podobně jako hebké hlasy Liny a její maminky, která na ni nikdy nezvedla hlas pro spoušť, kterou působila.

Mnohem významnější pro Donnu představovalo setkání v parku s dívkou jménem Carol. *„Fascinovalo mě, jak byla temperamentní, třebaže jsem skoro nerozuměla jedinému slovu, co říkala. Slyšela jsem slova. Nejspíš jsem je napodobovala. Ale význam mělo jenom její počínání a schopnost zaujmout mě, a pokud věci pro mě byly nové, plně mě zaujaly.“*⁹⁰ Později Donnu Carol odvedla zpět do parku. Byla jedinou osobou, která ji udržela ve stejném světě. I po létech však Donna často uvažovala nad tím, zda ona dívka byla vůbec skutečná.

Na škole rozdávala ostatním dětem obrázky, aby se z nich stali kamarádi. Za nejlepší kamarádku si ovšem vybrala Sandru pro její usměvavý obličej, krásné oči, veselou povahu a fakt, že si ji ostatní, podobně jako Donnu, dobírali. Smály se, křičeli si navzájem do ucha a hrály společně „hry“ založené na sdílení intenzivního fyzického pocitu (škrtily se, zatlačovaly si oči, aby viděly spektrum rozličných barev). Ovšem ve chvíli, když si Sandra přivedla ještě jednu kamarádku, nedokázala se s danou změnou vyrovnat a raději zavrhl obě.

Na oslavy spolužaček nebyla nikdy pozvána. S dětmi si hrála jen, pokud se hrálo podle jejich pravidel.

Trish Donna poznala cestou ze školy, když ji zahlédla za mřížemi plotu. Stala se pro ni důkazem, že si může získat kamarády. Donna se s ní dělila o své hry a pohled na svět a Trish se s ní dělila o babiččiny koláčky, dobrácky se smála jejímu počínání, když si hrála se svým stínem, dělala jí společnost. Jednou se u ní Donna rozhodla přespát. Celou dobu se jí však zmocňoval strach: *„Nechci domů, ale nechci tady zůstat.“*⁹¹ Trishino povzbuzující objetí pro ni představovalo něco děsivého a zavrženíhodného.

Přátelství Terry navázala tak, že se před ní postavila a chrlila na ni jednu sprostou nadávku za druhou. Nevěděla, jak tohoto cíle dosáhnout normálním způsobem. Snažila se proto být stejná jako ona. V důsledku zhoršující se rodinné situace, se u Terry rozhodla

⁹⁰ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 25. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁹¹ Tamtéž str. 40.

přespávat, přicházela v jednu hodinu v noci, odcházela před šestou hodinou ranní, dokud ji Terrina matka neřekla, ať přichází ve vhodnější dobu. V okamžiku, kdy se Terry skamarádila s jinou dívkou, stejně jako v případě Sandry, se jí rozhodla Donna ze dne na den zavrhnout. Cestu zpět k sobě našly až po deseti letech, Terry se však nikdy nedozvěděla, „*jak moc jsem ji někdy potřebovala, ani jak bylo pro mě důležité se od ní oprostít - nikdy jsem jí to neřekla.*“⁹²

Setkání s Robyn Donně přineslo možnost naučit se eleganci a kultivovanosti, např. při jídle a vnímání prostřednictvím ruky. Ovšem citová závislost na Robyn a její matce pro Donnu byla mnohdy nesnesitelná a přespávala v garáži u dívky jménem Stella, s níž navštěvovala ve škole pár hodin. Po nástupu do práce pak Donna volala Robyn až desetkrát denně. Mimo práci se totiž nestýkala s žádnými jinými lidmi. Byla to právě ona a její matka, kdo ji poslaly k psychiatrice Mary.

Na ni se Donna stala brzy závislou. Chtěla, aby pronikla do jejího chápání světa a našla Donnu pod Carol a Williem. Když Donně však předepsala prášky na schizofrenii, Donna se vrátila do svých tří let. Poté ji je Mary přestala předepisovat. Po jednom ze záchvatů paniky Donně napomohla k tomu, aby se po letech vyrovnala se smrtí dědečka a stala se jedním z důvodů, proč se Donna rozhodla vrátit zpátky do školy. Poté, co se rozešla s přítelem, bez přátel, se Mary stala celým jejím světem. „... *naše sezení se postupně stávala víc společenským než přísně profesionálním setkáním. Uvažuji, zda si uvědomovala, že právě to, jak mě takto přijímala, zvyšovalo mou sebedůvěru, motivovalo mě a inspirovalo víc než co jiného.*“⁹³

Karen se snažila Donně pomoci ve vztazích s muži, nicméně se jí to nepodařilo.

Zásadní moment pro ni představovalo setkání s neznámým Walesan ve vlaku. Z jeho chování rozpoznávala svůj vlastní způsob komunikace se světem. Rozuměli navzájem svým pocitům, nervozitě a strachu, které působila vzájemná přítomnost, nutící je při první příležitosti uniknout. Pojilo to stejně jako mlčení, rozhovor o triviálnostech, stejně jako hudba. Úzkost z blízkosti se však Donně podařilo překonat. „*V jediném dni, v němž jsem toho cizího muže poznala, jsem se dostala dál než během let, když jsme se setkávala s lidmi, kteří neměli naději, že mě budou zrcadlit natolik, aby se mnou navázali kontakt, protože toho jsem byla schopna jen já sama.*“⁹⁴ Setkali se znovu. Nicméně on

⁹² WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 49. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁹³ Tamtéž str. 125.

⁹⁴ Tamtéž str. 174.

musel na tři měsíce odjet a Donna se obávala času stráveného v přítomnosti pouze jeho rodičů. Vydala se do Evropy.

Ve Schwarzwaldu se Donna setkala s Julianem, mužem pracujícím v dětském domově. Vztah spolu navázali prostřednictvím hudby. Od prvního okamžiku si uvědomoval její odlišnost a stejně tak i fakt, že svět pro ni představuje nepochopitelné jeviště, na němž neustále vystupuje ve svých rolích. Pochopil, že jí děsí pohled do očí, podobně jako dotek. Snažil se jí pomoci, ale bez většího viditelného úspěchu. Donutil ji však ještě silněji vnímat pocity, podobně jako muž z Walesu.

Walesanovo jméno bylo Shaun. Vrátila se, aby jej našla opilého. Nedokázal se s pocity k Donně vyrovnat. Miloval ji, ale svým způsobem jej to ničilo. Donna mu nic nevyčítala, chápala ho. Nechala ho uniknout.

Poté, co se rozhodla napsat knihu a vyhledat si více informací o problematice autismu a poznat lidi jako je ona sama. Dovedlo jí to tak ke Kath, učitelce autistických dětí, a jejímu synovi Perrymu. S ním navázala kontakt prostřednictvím manipulace a třídění různých předmětů. Pomohla tak matce alespoň částečně chlapci porozumět. Zavedla Donnu do školy, kde se seznámila s prací „odborníků“ a Annou, osmiletou dívkou s autismem. Donna rozuměla jejím hrám, podobně jako pocitům úzkosti, rozpoznávala věci, které ji vyvolávaly, a učila ji, jak ji prostřednictvím melodie překonat.

4.3 Sexualita a partnerské vztahy

Jak Donna ve své knize přiznává, sexualita ji sama o sobě děsila pro svou blízkost, která v ní vyvolávala pocit přirovnatelný klaustrofobii. Navíc její matka, obávající se možnosti těhotenství v nezletilém věku, potlačovala její ženskost a dopouštěla se na ní fyzického týrání. Aby se později stala objektem sexuálního zneužívání a nevědomé prostituce, to však nezabránilo.

Prvním partnerem se stal muž jménem Garry, s nímž se potkala při bruslení. Jejich večerní schůzky končily polibkem na tvář. Kamenem úrazu se stal Donnin sklon k doslovnému chápání, když muž zmínil budoucí plány o společném bydlení. Do večera se nastěhovala a odmítala odejít. Podmínkou, aby mohla setrvat, se stal sex a odevzdávání peněžních výdělků. A třebaže jako Carol přijímala i stupňující se fyzické násilí, brala tento život jako příležitost osamostatnit se od rodiny. Sexuální styk po ní jako Carol vyžadoval i spolubydlící Ron, nicméně nakonec k němu nedošlo. A jako zdroj financí a levné hlídání

dcery ji pak po určitou dobu využívala Garryho sestra. Jedinou kladnou stránku tohoto bydlení představovala malá holčička, kamarádka Donny v roli tříletého dítěte.

Výše zmíněné pravidelné volání Robyn mělo za následek nejen nedovolené vniknutí do Donnina bytu, ale i poznání Chrise. Ze všech postav se setkal se společenskou Carol. Záhy po pozvání na čaj se k ní nastěhoval a o jejím bytě mluvil jako o svém vlastním. V té době se začala projevovat její skutečné já, díky čemu začala trpět agorafobií. Chris se stal postavou dospělého, který ji jako jediný dokázal ochránit před vnějším světem. Čím dál podivnější chování vyústilo v jeho odchod: „*Chechtající se společenská Carol, děvče jako na objednávku, se stalo vším, co očekával a co žádal, a přesto Donnu opustil, jako by to byla naprostá cizí osoba*“⁹⁵ On byl jedním z důvodů, že vyhledala pomoc psychiatra.

Setkání s Bryanem v době jejich studií na univerzitě se od předchozích odlišovalo, jako se odlišoval on. Rodiče jej považovali za schizofrenika. „*Ostatní lidé na mě mluvili, když mě chtěli poznat. Bryan prostě přišel a existoval v mé společnosti. Bryan byl schopen komunikovat, ale bylo s ním velice těžké navázat kontakt obvyklým způsobem. I on vycítil, že jsem jiná.*“⁹⁶ Dokázal ji zaujmout a koexistovat v jejím světě, aniž by vyžadoval vyjádření jakýchkoliv citů. Když mluvili, směřovali slova spíše k sobě než k tomu druhému, ovšem dovolovali tomu druhému naslouchat.

S Timem Donnu v roli Carol pojila láska k hudbě. Nicméně se tím zároveň dostával k Donně, které se přičily jeho interpretace jejích písní. Přiblížil se k ní, aniž by vyvolával strach. Stále před ním dokázala vystupovat ve všech svých postavách, dokonce i tříletého dítěte. Po společném nastěhování mu dovolila nahlédnout do jejího světa, neboť se neobávala odmítnutí. Tim bral druhé lidi takové, jací jsou. Jejich vztah se však s postupem společně tráveného času proměnil. Telefonovali si, těšili si na chvíle strávené v bezpečí domova, chodili spolu tancovat. Vše se zhroutilo ve chvíli, kdy se Tim vyznal ze svých citů. Donnu, poznamenanou předchozími vztahy, to děsilo: „*Bylo to jako políček do tváře. Jako bych ztuhla v čase a prostoru. Moje tělo dále tančilo, ale pocit bezpečnosti, který jsme u něho našla, rázem zabil, jako když dravec dopadne kořist.*“ Tim byl najednou zcela jasně dospělý.⁹⁷ Donna opět ustoupila do pozadí a jeviště světa převzala Carol. Za několik dnů Tima vystěhovala. Později se jim ovšem podařilo opětovně navázat vztah, který jim oběma vyhovoval – dvou nevinných dětí.

⁹⁵ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 105. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁹⁶ Tamtéž str. 141.

⁹⁷ Tamtéž str. 147.

David byl jedním s autorčiných klientů v době její práce jako sociální pracovnice. V Donně v roli Willieho vyvolával pocity důležitosti. Mimo jiné byl i patologický lhář a dokonalý manipulátor, takže Donna jako Carol pro něj byla snadný cíl. Dovedlo je to až v životě v garáži a bodu, kdy se znovu stala „ubohou, nevzdělanou, mláčenou ženskou.“⁹⁸ Nakonec se jí však znovu podařilo sebrat síly a i z tohoto vztahu uprchnout do bezpečí, Timovi a jeho partnerce.

5. Vzdělání

Se vzdělávacím systémem se Donna poprvé setkala ve 3 letech, když nastoupila do soukromé speciální školy s dobrou individuální péčí. Nejoblíbenějšími hodinami se pro Donnu staly hodiny skupinové arteterapie.

Po týdnů stráveném v základní škole byla umístěna do speciální třídy. Třebaže si však nepamatovalo nic z probírané látky, pamatovala si podobu třídy. Ačkoliv nerozuměla významu, techniku čtení si osvojila velice dobře, podobně jako fonetiku a pravopis. V rámci matematiky upřednostňovala čísla. „*Třebaže jsem uměla sčítat a odčítat, zlomky byly pro mě něco nemožného. Představa polovin a čtvrtin mi nic neříkala. Nakonec jsem našla cestu, jak jim porozumět – předvedla jsem si to na způsob, jakým jsem chápala odečítání. Bylo pro mě asi těžké pochopit složitosti, ale moje pokusné metody byly také více než složité.*“⁹⁹ Ráda poslouchala zvuk svého hlasu, nicméně nikdy nezpívala v rámci hudební výchovy.

Po setkání s Terry se rozhodla na rok navštěvovat kamarádčinu školu, ale škola ani vztah neodpovídal jejím představám a vrátila se zpět do své původní školy. V posledním ročníku základní školy se jejich třídním učitelem stal pan Reynolds. Zájem Donny si získal svým alternativním způsobem k vyučování, založeném na neexistenci nesprávných odpovědí a vyzdvihování kvalit každého ze studentů. Při závěrečném testu tak Donna mohla poprvé za svůj život zažít školní úspěch. Krásnou vzpomínku na něj narušil poslední den, kdy v jeho zápisníku našla poznámku do psychologické poradny: „*Donna Williams je narušené dítě.*“¹⁰⁰

Na střední škole si Donna získala pověst rváče a výtržníka ve snaze si získat kamarády. Spolužáci ji považovali za blázna, učitelé za narušenou. Požadovala, aby jí

⁹⁸ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 155. ISBN 978-80-7367-600-1.

⁹⁹ Tamtéž str. 34.

¹⁰⁰ Tamtéž str. 58.

všichni oslovovali Lee. V rámci svých slohových úloh, začala přidávat vlastní ilustrace tužkou přes napsaný text, aby lépe zachytila, co chce vyjádřit. Docházení do této školy skončilo ve chvíli, kdy se po jednom ze svých záchvatů na půl roku uzamkla do sebe. V další škole to vydržela pouze dva týdny. Podobně jako v předešlých školách se jí více zapsaly do mysli chodby s červenými dveřmi, zábradlí, podlaha tělocvičny a odrazy v obloukových tónovaných oknech. V průběhu výuky působila tiše a vystrašeně: „*Nikdy jsem neporozuměla, co se po mně chce. A tak jsem poslušně seděla ve třídě, malovala si obrázky a pak je roztrhala na malinké kousíčky a dělala z nich na lavici malé kopečky. Učitelé se mnou měli docela trpělivost – nebo alespoň se nepamatuji, že by mě nějak rušili.*“¹⁰¹

Ve 14 letech jí byla nabídnuta poslední možnost přestoupit na novou školu. Snažila se o co největší spolupráci, ale tento vnitřní tlak způsobil, že veškeré předešlé negativní jevy směřovala na sebe. Poprvé též v rámci výuky začala využívat tisíce léky, které však měly za následek výkyv nálad. Apatie s pohledem do prázdna se střídala s mechanickými pohyby a rozcupováním vlastních desek. Od té doby vždy, když její chování přesáhlo únosnou mez, byla odvedena do kanceláře, kde si mohla kreslit. Z učebny výtvarné výchovy si udělala bednu na hračky se spoustou prolézaček. I přesto však chodila do školy pouze sporadicky a učitelé ji museli hledat a dovádět zpět do školy. Šikana ze strany spolužáků se začala stupňovat. To spolu s neschopností zapojení se, odcházením z hodin a nevhodným chováním, mnohdy až násilnickým vedlo k tomu, že neuspěla ani zde. Jedinou práci, jež v té době odevzdala, byla esej o jednání Američanů s černochoy v 60. letech. Namísto tří stran odevzdala dvacet s vlastními ilustracemi a kresbami.

Po neúspěších v práci se rozhodla v 18 letech vrátit do školních lavic. Vzhledem k tomu, že v té době vyhledala psychologickou pomoc, zapsala se do předmětů nutných pro studium psychologie a doplnila je o hudební výchovu a angličtinu, která byla povinná. V porovnání s ostatními spolužáky, její odpovědi, byť z jejího pohledu logické, působily nepřiměřeně jejímu věku. Rozhodla se proto učit se všechny texty nazpaměť. V hodinách anglického jazyka se opět ztrácela v četbě textů a své práce doplňovala obrázky, i o sobě, které však psala ve třetí osobě. Větší problém ovšem představovala gramatika: „*...umísťovala tečky tak za každým pátým písmenem, aby čtenář mohl dýchat. Potom jsem dala ve větě velká písmena všem slovům znamenajícím věci, protože to byly názvy věcí*

¹⁰¹ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 70. ISBN 978-80-7367-600-1.

a všechny názvy se píše velkým písmenem.“¹⁰² Hodiny hudební výchovy musela vzdát kvůli poplatkům za zkoušky, a proto přešla na hodiny filosofie. Třebaže většinou nerozuměla, zůstala, neboť zde neexistovaly žádné špatné odpovědi a naučila se velké množství nových slov. Sociologie jí napomohla k porozumění svým postojům a pocitům vůči světu. Podobně to bylo s psychologií, která jí pomohla porozumět sama sobě. Doslovně chápané úkoly vypracovávala na papír, který když popsala, překrývala lakem, aby nemusela kupovat nový. Neuvědomovala si, že papír by jí vyšel finančně výhodněji. V průběhu roku byla však nucena docházet na doučování z matematiky, nicméně učitelka namísto toho, aby ji nutila do vypočítávání příkladů klasickými metodami, snažila se podpořit Donnin způsob provádění výpočtu. Díky tomu ukončila střední školu s průměrnými i výbornými výsledky.

Před nástupem na univerzitu se zapsala do kurzu práce s mládeží, sociální práce a veřejně prospěšné činnosti, kurzu výtvarného umění a bytové architektury. Dokončila kurz výtvarný a přestoupila na školu sociálních věd. Na univerzitě si pak vybrala předměty lingvistiku, filozofii a sociologii. Zatím co filozofie ji uspávala, sociologie ji připadala nesrozumitelná a lingvistika zábavná, třebaže opět musela navštěvovat doučování angličtiny. Začaly se u ní ovšem projevovat úzkostné noční stavy, díky kterým se rozhodla přestěhovat na venkov. Na univerzitu však stále dojížděla. Poslední univerzitní rok zvládla velmi úspěšně, ale sužovaly ji myšlenky na nejistou budoucnost: „*Univerzita mi byla jedinou jistotou ve všem chaosu. Poskytovala mému životu určitou strukturu a přitom umožňovala odstup při vztazích prostřednictvím knih a teorií. Poskytovala mi nezávislost ve výběru, co se chci učit, i možnost dělat to svým vlastním způsobem a svým vlastním tempem. Poskytla mi také zdání normálnosti v četných a různorodých podobách univerzitního života.*“¹⁰³ Ve své závěrečné práci se rozhodla zabývat deviantností a normálností, do níž čerpala ze života lidí žijících na ulici. Nově navázaný vztah s konzultantem a strach, který v ní tato blízkost vyvolávala, ale zapříčinil, že se rozhodla nepřihlásit na navazující studium.

¹⁰² WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 122. ISBN 978-80-7367-600-1.

¹⁰³ Tamtéž s. 149.

6. Zaměstnání

Když Donna dovršila 15 let, její matka usoudila, že by si měla najít zaměstnání. Nad profesí uklízečky nakonec zvítězila švadlena, jelikož Donna milovala jemnost kožešin. Její úkol spočíval v dírkování a obšívání knoflíkových dírek. Pracovala rychle, ovšem neuvědomovala si, že jednotlivé otvory musí být na přesně daných místech, a způsobila tak svému zaměstnavateli značné finanční ztráty. Zaměstnání tak musela záhy opustit.

Další pracovní příležitost získala jako prodavačka v obchodním domě. *„Připadala jsem si jako v ráji, obklopena stojany a regály barevných oděvů, lesklých bot, řadami balíčků srovnaných podle čísel, a všechno bylo seřazeno do uliček. Vypadalo to téměř neuvěřitelně: očekávalo se ode mne, že budu dělat to, co mám nejradši: rovnat věci.“*¹⁰⁴ Ocitla se ve světě založeném na zárukách, tedy v takovém, který ji přinášel pocity bezpečí. Brzy se stala nejlepší řadovou pracovnící a díky její schopnosti rychle a bezchybně seřazovat zboží, si ji často vypůjčovali i do dalších oddělení. Základem neúspěchu se však stala komunikace s lidmi, na něž v okamžicích, kdy se jí přišli na něco zeptat, byla hrubá. Poklepávali ji na rameno a narušovali tím klid a osobní prostor. Poté, co ještě nevhodně vyhlásila informace do rozhlasu, se Donnu zaměstnavatel rozhodl přearadit do skladu. Nicméně i zde se záhy vyskytly komplikace, když začala zavírat dveře před lidmi, jež do skladu přicházeli. Tolerantní vedoucí to však dlouho přehlížela a snažila se dívce nabídnout vedení.

Po opuštění pozice skladnice se dívka na chvíli vrátila k dírkovači a poté pracovala v dalším obchodě, který však brzy opustila kvůli sexuálnímu obtěžování.

Ve svých 18 letech se rozhodla navrátit do školy. Obávala se totiž své stále zřetelnější nestability. Přála si získat lidmi všeobecně vážené zaměstnání v bance, ale proto nejdříve potřebovala dostat závěrečné vysvědčení ze střední školy. Práce v bance jí ovšem nepřinášely očekávané uspokojení, a tak se rozhodla nastoupit na vysokou. Po ukončení univerzitních studií zakotvila na nějakou dobu do sociální sféry a věnovala se dobrovolnictví pomáhající osobám bez domova. Při univerzitě pak sháněla jednotlivé brigády jako např. v bufetu.

Před dlouhodobou nemocí a vydáním se na cesty, na nichž hledala odpovědi o sobě samé, získala ještě místo v obchodě s divadelními potřebami. Jádrem jejího úspěchu zde spočívalo v její postavě Carol, společenské osobnosti se schopností odhalovat zákazníkům

¹⁰⁴ WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 90. ISBN 978-80-7367-600-1.

drobné poklady v obchodě. Na své pouti za poznáním se pak živila zpěvem, jako sekretářka, učitelka angličtiny atd. Až v samotném závěru se dostává k pomoci porozumět lidem s autismem vnějšímu světu.

Závěr

Došli jsme na konec této bakalářské práce s názvem *Autismus*. V rámci jejího zpracování jsme se nejdříve pozastavili nad autismem z toho obecného hlediska, abychom vytvořili podklad pro druhou část, v níž jsme se věnovali jedné z knih Donny Williams.

Jak jsme již naznačovali v úvodu, cílem této práce bylo seznámit její čtenáře se základními informacemi z oblasti poruch autistického spektra a těm, kteří upřednostňují praktičtější a o něco osobnější pohled na dané téma, nabídnout shrnutí poznatků, které nám o svém životě s autismem poskytla Donna Williams.

Teorii jsme si tak záhy porovnali se životem, jinými slovy teorii převedli do praxe. Třebaže spousta poznatků souhlasila, doufáme, že tyto stránky napomohly i poukázat na to, že každý člověk je individualita a nedá se vždy spoléhat na definice a výsledky výzkumů, neboť vždy existuje ten, který v určitém bodě stojí na opačném pólu, abychom mohli potvrdit pravidlo.

Donna Williams svým dílem tedy nejen obohacuje čtenáře z hlediska literárního, ale i lidského, ať už se jedná o člověka zdravého, bez závažnějšího onemocnění, anebo člověka s poruchou autistického spektra či jiným onemocněním, který mu znesnadňuje život. Ukazuje cestu. Cestu vyrovnání se. Cestu, která je lemována úskalími, ale nakonec nám dovoluje využít svůj potenciál.

Použitá literatura

Primární literatura:

WILLIAMS, Donna. *Nikdo nikde*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7367-600-1.

Sekundární literatura:

ADAMUS, Petr. *Edukace žáků s poruchou autistického spektra v kontextu rozvoje klíčových kompetencí*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. 182 s. ISBN 978-80-7464-661-4.

ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 203 s. ISBN 80-7178-979-8.

BARTON-COHEN, Simon a BOLTON, Patrick. *Autism: The Facts*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1993. 113 s. ISBN 0-19-262327-3.

BAZALOVÁ, Barbora. *Poruchy autistického spektra v kontextu české psychopedie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 278 s. ISBN 978-80-210-5930-6.

ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana. *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 405 s. ISBN 978-80-7367-475-5.

DUBIN, Nick. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 178 s. ISBN 978-80-7367-553-0.

FITZGERALD, Michael, ed. *Recent Advances in Autism Spectrum Disorders – Volume I*. 1. vyd. Rijeka: InTech, 2013. 804 s. ISBN 978-953-51-1021-7.

GILLBERG, Christopher a PEETERS, Theo. *Autismus - zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. 122 s. ISBN 978-80-7367-498-4.

HRDLIČKA, Michal a KOMÁREK, Vladimír. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

HRDLIČKA, Michal, ed. a KOMÁREK, Vladimír, ed. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 2., dopl. vyd. Praha: Portál, 2014. 211 s. ISBN 978-80-262-0686-6.

HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 295 s. ISBN 978-80-7367-499-1.

KLUTH, Paula a SHOUSE, John. *The Autsim Checklist: A Practical Reference for Parents and Teachers*. 1. vyd. San Francisco: Jossey Bass, 2009. 260 s. ISBN 978-0470434086.

LUKÁŠ, Karel a kol. *Chorobné znaky a příznaky: diferenciální diagnostika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 890 s. ISBN 978-80-247-5067-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3., přeprac. vyd. Jinočany: H & H, 2001. 147 s. ISBN 80-86022-92-7.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Sociální dovednosti u žáků s poruchami autistického spektra se zaměřením na ovlivnění chování*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. 93 s. ISBN 978-80-7372-745-1.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010. 325 s. ISBN 978-80-247-2339-6.

NOVÁKOVÁ, Jana. *Biodromální vývoj jedinců s poruchami autistického spektra v kontextu podpory a vzdělávání*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 286 s. ISBN 978-80-210-6661-8.

PIPEKOVÁ, Jarmila, ed. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

SLÁDEČKOVÁ, Soňa a SOBOTKOVÁ, Irena. *Dětský autismus v kontextu rodinné resilience*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 224 s. ISBN 978-80-244-4219-8.

VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 453 s. ISBN 80-7367-091-7.

THOROVÁ, Kateřina a JÚN, Hynek. *Vztahy, intimita a sexualita lidí s mentálním handicapem nebo s autismem*. 1. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA Praha, střední Čechy, 2012. S. 6. ISBN 978-80-87690-08-6.

VÁGNEROVÁ, Marie, STRNADOVÁ, Iva a KREJČOVÁ, Lenka. *Náročné mateřství: být matkou postiženého dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 333 s. ISBN 978-80-246-1616-2.

WILLIS, Clarissa. *My Child Has Autism: What Parents Need to Know*. 1. vyd. Beltsville: Gryphon House, Inc, 2009. 160 s. ISBN: 978-0876590935.

Elektronické zdroje:

GRANDIN, Temple. Vhodná a nevhodná zaměstnání pro lidi s autismem podle T. Grandin. In: *Společně to zvládneme*. [online]. 2. 9. 2013 [cit. 8.11.2015]. Dostupné z: <http://www.twcm.cz/cz/trh-prace-a-osoby-s-pas/moznosti-zamestnavani/194-vhodna-a-nevhodna-zamestnani-pro-lidi-s-autismem-podle-t-grandin>

KUKLOVÁ, Jana. K otázce autistické naladěnosti. In: *Pražská vysoká škola psychosociálních studií*. [online]. [cit. 1.12.2015]. Dostupné z:

http://www.pvpsps.cz/data/document/20140901/PVSPS-JanaKuklova-K_otazce_autisticke_naladenosti.pdf?id=1048

MANDAL, Ananya. Autism History. In: *News – Medical*. [online]. 14.1.2014 [cit.10.7.2015]. Dostupné z: <http://www.news-medical.net/health/Autism-History.aspx>

NEWTON, Geri. Social/Sexual Awareness. In: *Autism Research Institute*. [online]. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z: http://www.autism.com/understanding_social_sexual

ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Vzorce přátelství v české společnosti. In: *Sociologický časopis – Czech Sociological review*. [online]. Roč. 2003, č. 4. ISSN: 2336-128X.[cit.15.9.2015]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/866cee64ec26002dc860da86d4b9043ae28a4701_496_45_reh21.pdf

THOROVÁ, Kateřina a SEMÍNOVÁ, Kateřina. Strukturované učení. In: *Autismus.cz*. [online]. 17. 4. 2007 [cit. 12.10.2015]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>

Kol. autorů. *Metodika podpory osob s PAS při uplatnění na pracovním trhu*. [online]. 1. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem APLA-JM o.s., 2014. 25 s. ISBN neuvedeno. [cit. 8.11.2015]. Dostupné z: http://www.nadejeproautismus.cz/wp-content/uploads/2015/07/Metodika-podpory-osob-s-PAS-p%C5%99i-uplatn%C4%9Bn%C3%AD-na-pracovn%C3%ADm-trhu_2014.pdf

GRANDIN, Temple. Vhodná a nevhodná zaměstnání pro lidi s autismem podle T. Grandin. In: *Společně to zvládneme*. [online]. 2. 9. 2013 [cit. 8.11.2015]. Dostupné z: <http://www.twcm.cz/cz/trh-prace-a-osoby-s-pas/moznosti-zamestnavani/194-vhodna-a-nevhodna-zamestnani-pro-lidi-s-autismem-podle-t-grandin>

Anotace

Jméno a příjmení:	Karolína Vacková
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Iveta Tichá
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Autismus
Název v angličtině:	Autism
Anotace práce:	Tato bakalářská práce je zaměřena na problematiku autismu a snaží se nenásilnou formou nabídnout jejímu čtenáři souhrn základních informací, které by měl znát pro případ, že by se někdy v životě setkal s člověkem s touto diagnózou. Zároveň poukazuje na výjimečné dílo a život Donny Williams a tím dodává teorii lidský aspekt.
Klíčová slova:	Autismus - historie, klasifikace, příčiny, jeho projevy a úskalí v běžném životě; Donna Williams – Nikdo nikde
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is aimed at the issue of autism and it's trying to offer to its reader in easy way the sum of basic information, which he/she should know for the sake of possible meeting with a person with this diagnose in his/her lifetime. At the same time, it refers to the exceptional work and life of Donna Williams and thereby it adds to the theory the human aspect.
Klíčová slova v angličtině:	Autism - history, classification, causes, its symptoms and difficulties in everyday

	life; Donna Williams - Nobody nowhere
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	47
Jazyk práce:	český